

עבודה לתלמיד: כיפה בראש טוב

1 - יסודות ההלכה בעניין כיפה

בתלמוד מסכת קידושין (קידושין לא, א) מסופר על רב הונא, שלא היה הולך ארבע אמות בגילוי הראש. משום שאמר: שכונה למעלה מראשי ואיך אלך בראש מגולה?! הכיפה כאילו תוחמת את גבולו של האדם, ומזכירה לו שיש מי שהוא מעליו. ובמסכת שבת (שבת קנו, ב), מסופר שהחזונים בכוכבים אמרו לאימו של רב נחמן בר יצחק בעודו תינוק, כי על פי חכמת המזלות ברור להם לגמרי שבנה עתיד לצאת גנב. כדי למנוע את התגשמות המזל, הדריכה האם את בנה שיקפיד תמיד לחבוש כיפה לראשו, כדי שיהיה עליו מורא שמים, וכן שיבקש רחמים בתפילתו שיצר הרע לא ישלוט עליו. ולא ידע רב נחמן מדוע אימו הקפידה כל כך על כיסוי ראשו, עד שפעם אחת נפל הכיסוי מראשו, והרים את עיניו וראה אשכול תמרים בדקל, ולמרות שהדקל לא היה שלו חשק בתמרים, ולא הצליח להתגבר על יצרו, וטיפס בידיו על הדקל ונגס בתמרים בשיניו. לאחר שהרגיש את חוזק יצרו לגנוב, הבין רב נחמן מדוע אימו הקפידה כל כך שיכסה תמיד את ראשו.

מבחינת ההלכה: חבישת הכיפה התחילה כמנהג חסידות, שחלק מהחכמים הקפידו שלא ללכת ארבע אמות ללא כיסוי ראש, כדי להתעורר ליראת שמים. ובמשך הזמן התפשט המנהג בכל ישראל, עד שיצא מגדר מנהג חסידות והפך להיות מנהג מחייב, שלא לילך יותר מד' אמות ללא כיסוי ראש. ומנהג חסידות שלא לילך אפילו פחות מארבע אמות בלי כיפה.

1. מה עשה רב הונא ומדוע?
2. מה אמרו החזונים בכוכבים לאימו של רב נחמן? ומה עשתה כדי למנוע תחזיתם?
3. מתי הבין רב נחמן את משמעות הכיפה?
4. מבחינת ההלכה: מי התחילו בחבישת כיפה ובשביל מה?
5. מהו המנהג המחייב ומהו מנהג חסידות?

2 - האם מותר לצורך העבודה שלא לחבוש כיפה?

בספר אגרות משה לרב משה פיינשטיין מובאת שאלה מעניינת בדיני חבישת הכיפה: יהודי שגר באמריקה חיפש עבודה, ולא מצא אלא במקום שבעלי המשרד תובעים ממנו לשבת במשך העבודה בגילוי ראש, ואם יתעקש לחבוש כיפה, לא יקבל את העבודה ויפסיד את פרנסתו. והשאלה היא, האם יכול להקל ולשבת בעבודה ללא כיסוי ראש?

השיב הרב פיינשטיין: הואיל וחבישת הכיפה התחיל ממנהג חסידות, אפשר להקל ולשבת בעבודה ללא כיפה. ואע"פ שזה ממנהגי החסידות שכל ישראל קבלו עליהם, וממילא ישנה חובה על כל אחד להקפיד על חבישת הכיפה, מכל מקום זה אינו דוחק דוחק ממון. ואפילו לגבי מצוות עשה מהתורה כמו למשל אתרוג בסוכות, פסקו חכמים שאין להוציא עליו יותר מחמישית כספו, וקל וחומר לגבי מנהג, שאין חיוב לקיימו אם על ידי כך יאלץ להפסיד את כל פרנסתו.

ושאלה כזו תיתכן רק באמריקה, במקום שיש גויים רבים שאינם מבינים את הערך של חבישת הכיפה. אבל כאן בישראל, ניתן לתבוע לכל הפחות יחס של הבנה וכבוד כלפי החובש הכיפה.

6. מה הייתה הבעיה של האיש שחיפש עבודה?
7. מה ענה לו הרב, ומה הקל וחומר שבו הוכיח דבריו?

3 - האם יש גודל מחייב לכיפה?

שאלה חשובה היא, האם ישנו שיעור מסויים לגודלה של הכיפה. רבי שלמה קלוגר, שהיה אחד מגדולי הפוסקים לפני כמאה וחמישים שנה, כתב שלגלות לגמרי את הראש אסור מן הדין, ואפילו פחות מד' אמות, אסור ללכת בראש מגולה לגמרי. ומנהג החסידות שהתפשט בישראל בא להוסיף שלא ללכת יותר מד' אמות ללא כיסוי של רוב הראש. כלומר לדעתו הכיפה צריכה להיות בגודל כזה שתכסה לפחות את רוב הראש.

אולם מרבית הפוסקים חלקו עליו, ודחו את ראיותיו, וכתבו שמצד הדין אין חיוב לחבוש כיפה שתכסה את רוב הראש. ואביא לפניכם את סיכום ההלכה מדברי "אגרות משה" או"ח ח"א: : הרוצה להחמיר ולחשוש לדעת הגאון ר' שלמה קלוגר, צריך לחבוש כיפה גדולה שתכסה את רוב ראשו, אבל מצד הדין אין חיוב לחשוש לדעתו, כיון שהיא דעת יחיד. ובפרט שכל יסוד חבישת הכיפה מבוסס על מנהג חסידות. ולכן אם הכיפה מכסה באופן שנקרא שראשו מכוסה, רשאים לילך כך ברחוב, ואף לברך ברכות, וכמו שעושין כן רבים, ואין להחשיבם חס וחלילה למזלזלים.

וגם בתשובות ישכיל עבדי (ח"ו ע' קצ-ב) הסכים שאין חיוב לכסות את רוב הראש, אולם כתב שלכל הפחות צריך שהכיפה תראה מכל צדדי הראש.

לסיכום ההלכה בקשר לגודל הכיפה:

מידת חסידות - כיפה המכסה את כל הראש או רובו.

מעיקר הדין - כיפה שאינה מכסה את רוב הראש, ובלבד שתהיה נראית היטב מכל צדדי הראש, הן מלפנים והן מאחור. ויושבת על הראש באופן מכובד ובגודל סביר ופרופורציוני לגודל הראש.

הכי פחות - מותר לשים כיפה קטנה על הראש אע"פ שאינה מכסה את רוב הראש, ובלבד שתהיה נראית היטב מכל צדדי הראש, הן מלפנים והן מאחור.

8. מהי דעת רבי שלמה קלוגר? ומהי דעת "איגרות משה"?
9. מהי ההלכה בגודל הכיפה: ממידת חסידות? מעיקר הדין? ומה הכי פחות?

4 - כיפה בזמן ברכות ותפילות

לעיתים רואים אנשים שאינם מקפידים לחבוש כיפה, אולם כשהם נכנסים לבית כנסת, או כשהם מצטטים פסוקים, או מברכים ברכות, הם רגילים לכסות את ראשם. והשאלה: האם יש הגיון בכך שאנשים שאינם מקפידים לחבוש כיפה, יכסו את ראשם בבית כנסת?

תשובה: מבחינת ההלכה אכן ישנן שתי רמות בחיוב הכיפה. ההליכה במשך היום כולו עם כיפה, יסודה במנהג חסידות, כפי שמובא בתלמוד מסכת קידושין (קידושין לא, א) שרב הונא בריה דרב יהושע הקפיד שלא ללכת ארבע אמות ללא כיסוי ראש. ובמשך הזמן התפשט מנהג חסידות זה, והפך למנהג קבוע. אולם בעת שנכנסים לבית הכנסת או כשמזכירים שם שמות ופסוקים, ישנו חיוב מדברי חכמים לכסות את הראש. המקור הראשון לכך נזכר במסכת סופרים שם יש דעה שאסור להזכיר שם ה' ללא כיסוי ראש, ורבינו ירוחם, שהיה אחד מגדולי הראשונים, פסק כך להלכה. וכן בשעה שנכנסים לבית הכנסת, ישנו חיוב לכסות את הראש, ויש למחות ביד מי שנכנס לבית כנסת בראש מגולה. וכך פסק השולחן ערוך בסימן צ"א סעיף ג'. ודוגמא שתבליט את ההבדל שבין שתי הרמות הללו היא למשל, אדם שנפלה כיפתו, יכול בדיעבד לכסות ראשו בידו וללכת, ונחשב הדבר שלא הלך ללא כיסוי ראש, אבל אם הוא רוצה להתפלל או לומר פסוקים או להיכנס לבית הכנסת, מאחר שישנו חיוב לכסות את הראש, לא יועיל שיכסה את ראשו בידו, שאין הגוף מכסה את עצמו, ורק אם חברו יניח את ידו על ראשו יחשב הדבר לכיסוי.

לסיכום: אמנם היה טוב שכולם יחבשו כיפה במשך כל היום, אולם גם מי שאינו נוהג כך, עליו לחבוש כיפה לפחות כשהוא מצטט פסוקים או כשנכנס לבית כנסת או מקשיב לדברי תורה.

10. מה הן שתי הרמות בחיוב כיפה?
11. מה כתוב במסכת סופרים ומי פסק זאת להלכה?
12. מי יכול להסתפק בכיסוי ראשו בידו ומי לא?

5- שולחן ערוך פוסק (סי' ב' סע' ו') שאסור לאדם ללכת ארבע אמות בגילוי הראש, ומוסיף המשנה ברורה שאסור אפילו לשבת בבית בלי כיסוי ראש. אמנם אין מקור מפורש בגמרא לחיוב, אך ישנם שני מקומות שמהם אנו לומדים דין זה. האחד הוא במסכת קידושין (דף לא): "ר' יהושע לא היה הולך ארבע אמות בגילוי הראש, כי אמר: שכינה למעלה מראשי". המקור השני הוא במסכת שבת (דף קנו ע"ב), שם מסופר על אמו של רב נחמן בר יצחק שבילדותו ניבאו עליו ה"כלדאים" (חוזים בכוכבים) שיגדל כגנב, בעקבות זאת ציוותה והזהירה אותו אימו ללכת תמיד עם כיסוי ראש כדי שתהיה עליו יראת שמים וע"י זה יתגבר על היצר החזק לגניבה איתו נולד. יום אחד ישב ללמוד תחת עץ דקל שלא היה שלו, ונפל כיסוי ראשו. הביט למעלה וראה אשכול תמרים, גבר עליו יצרו, ובמהירות טיפס על העץ וגנב את התמרים.

משני מקורות אלו אנו יכולים ללמוד על החשיבות של כיסוי הראש, שבא להזכיר לנו שיש משהו מעלינו. אנחנו לא חופשיים לעשות ככל העולה על רוחנו, אלא מחוייבים לתורת ה' שכביכול יושב בשמים, התורה המלמדת אותנו מוסר ומצוות ומעדנת לנו את היצרים ומעצבת לנו את האישיות. **הכיפה היא סמל: אין לה קדושה עצמית ואם היא נופלת לא צריך לנשק אותה אבל היא סמל קודש. ולכן כיאה לסמל עליה להיות שלמה נקיה ומכובדת.**

לחיות עם סמלים זה אחד מהעקרונות של האנושות, לכל חברה יש את הסמלים ואת המשמעויות שלהם ועבורם, ואנשים מוכנים להקריב המון מעצמם ומכספם כדי להגן על הסמלים שלהם ומוכנים אף להילחם נגד מי שמעז לבזות את הסמל שלהם.

למשל בצבא הכומתה היא הסמל. ולטבחים יש סמל אחר, ולרופאים יש סמל, ולשופטים יש סמל אחר, הסמל הזה של הכיפה יש בו משמעות של: צניעות, יראת שמים, הבדלות מהגויים ע"י סימן היכר. **בימינו הכיפה היא סמל גם לעבודת השם ולתפילה, ולזהות יהודית גאה.**

13. מה פסק השולחן ערוך? ומה הוסיף ה"משנה ברורה"?
14. א- מה הם הסמלים של חייל, טבח, רופא, שופט?
ב- מה מוכנים אנשים לעשות בשביל הסמל שלהם?
15. מה מסמלת הכיפה? ציין 4 דברים לפחות.
16. מדוע כיפה צריכה להיות שלמה נקיה ומכובדת?
17. מה מסמלת הכיפה במיוחד בימינו?
18. האם אתה חובש כיפה גם אחרי סיום הלימודים? מדוע?
19. מה יעזור לך לדעתך לחבוש כיפה תמיד בגאווה ובלי בושה?

המקור הקדום ביותר לכיסוי הראש:

הרי הוא בנוסח ברכות השחר, שתיקנו עזרא הסופר ובית-דינו. ברכת "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, **עוטר ישראל בתפארה**" באה על כיסוי הראש, והכובע או הכיפה נקראים "תפארה" משום שהוא כבודו של יהודי, כי זהו לבוש של צניעות וקדושה המשרה מורא-שמים והכנעה לפני השכינה ששורה על ראשנו. וגורם ליראת כבוד של החברה מסביבך המסתכלת על מי שכיפה או כובע לראשו כאדם מכובד שמתפאר בכבוד ה' ויראת שמיים.

20. מהו המקור הקדום ביותר לכיסוי הראש ?

21. מדוע נקראת הכיפה "תפארה" ?

שאלה: האם יש לגנוז כיפה בלויה וכבר לא ראויה לשימוש ?

תשובה: כיפה איננה מחפצי קדושה כמו תפילין שחייבים גניזה, והיא גם לא מחפצי מצווה כמו ציצית שלא חייבים לגנוז אבל כדאי לשים בגניזה, ובכל מקרה אסור לבזותם ולשים באשפה. אך מצד הסמליות שבכיפה אין להשתמש בה למשהו או לזרוק בביזיון באשפה כי זה נראה חילול הקודש, אלא יש לזרוק ללא ביזיון ואם רוצה אז ישים בגניזה.

22. האם יש לגנוז כיפה בלויה ומדוע ?

23. מה נחשב מחפצי קדושה ומה דינו ?

24. מה נחשב מחפצי מצווה ומה דינו ?

25. מה נחשבת הכיפה ומה דינה ?

תלמיד יקר,

עבודה זו נועדה לחזק אצלך את הכבוד לכיפה והגאווה לחבוש כיפה. אנו מאמינים שככל שתבין יותר את משמעות הכיפה והסמל העצום שבה, תזדהה יותר ותחבוש כיפה בגאון עם גאוות יחידה. ענה על השאלות ברצינות והגש את העבודה לרב ביה"ס הרב יורם כהן אור לבדיקה. אז...בהצלחה רבה.